Scrisă într-un stil accesibil și aducînd în circuitul științific informații și interpretări noi, acest volum va constitui, desigur, un moment de referință în istoriografia noastră. Domnul „care cel dintîi a făcut cunoscut străinilor numele, pînă atunci, puțin știut, al moldovenilor", cum aprecia Dimitrie Cantemir, și care a pregătit înfloritoarea epocă ștefaniană merita o asemenea lucrare științifică. Dealtfel, cartea invită la lectură nu numai prin numele acestei personalități istorice, ci și al autorului ei ; s-ar putea spune chiar fără a ne îndepărta de adevăr, că acest domn „Mare și Bun", cum l-a caracterizat Miron Costin, a beneficiat de experiența și talentul unui istoric pe măsură.

Gh. Pungă

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A R.S.R., Institutul de studii sud-est europene, *Studii istorice sud-est europene*, culegere îngrijită de Eugen Stănescu, vol. II, *Intelectualii din Balcani în România (sec. XVII-XIX)*, coordonatorul volumului Alexandru Duțu, Editura Acad. R.S.R., București, 1984, 205 p.

Situarea teritoriului românesc în spațiul geografic european, la răscrucea de drumuri comerciale, interese economice, politice sau strategice, în vecinătatea Dunării și a Mării Negre, a avut, se știa, importante consecințe asupra istoriei oamenilor locuitori ai acestor pămînturi. De timpuriu, încă, ei au venit în contact, au întreținut strînse legături ca popoarele din spațiul balcanic, legături care și-au găsit expresie într-o solidaritate a luptei pentru existență și afirmare. În cursul existenței istorice, românii au primit valori, dar au și oferit, cu generozitate, din patrimoniul lor, întreținînd făclia speranței și rezistența popoarelor intrate sub stăpînirea Islamului.

În rîndul cărților — puține, încă și, prin aceasta, cu atît mai valoroase — care înfățișează rolul românilor în această parte a continentului se situează și cel de al doilea volum al seriei editate prin grija Institutului de studii sud-est europene. Volumul se deschide cu o *prefață*, semnată de Al. Duțu, cunoscut exeget al fenomenului cultural românesc, în care este subliniat rolul cărții în modernizarea culturii românești. Cercetările care fac obiectul volumului, constată coordonatorul, desprinzînd, cu anticipație, concluzia generală a demersului, pe lîngă faptul că permite descifrarea, cu claritate, a rolului culturii românești în această parte a Europei, îngăduie să se desprindă „modul în care s-au dezvoltat relațiile între culturi", „cum o formă universală de cultură s-a transformat în modele culturale naționale", deschizînd speranța într-o lume a egalității și a demnității (p. 14).

Primul studiu este semnat de Olga Cicanci și este consacrat *Cărturarilor greci în țările române (sec. XVII — 1750)* — p. 15—67. După înfățișarea condițiilor economice, politice și sociale care au determinat prezența intelectualilor greci în țările române și enumerarea centrelor de cultură în care aceștia s-au format, ne este prezentată contribuția fiecăruia în viața culturală românească. În ciuda unor (destul de numeroase) inexactități sau lipsuri de transcriere (p. 27 nota 89, p. 29 nota 117, p. 30, 31, 32) studiul confirmă, limpede, importanța Principatelor în dezvoltarea culturii neoelene. „Majoritatea intelectualilor greci din țările române figurează printre personalitățile de frunte", desfășurîndu-și activitatea „în serviciul culturii grecești pe teritoriul României" (sic) p. 67.

Cornelia Papacostea-Danielopolu, în studiul consacrat *Formației intelectualilor greci din țările române (1750—1830)* (p. 68—113), după ce-i enumeră, definindu-le profesia, mediul în care și-au dezvoltat activitatea, contribuția și relațiile cu intelectualii români, desprinzînd figurile cele mai reprezentative, constată că Academiile domnești din București și Iași au fost principalele centre de viață spirituală în care s-au format intelectualii greci din Principate. Cele două așezăminte au jucat un important rol în formarea unei elite intelectuale de tip militant în sud-estul Europei. În egală măsură, cele două capitale românești „au jucat un rol esențial în producția de carte grecească pînă la mijlocul secolului al XIX-lea". Unele din aceste personalități (ca M. Fotino, T. Carra, Gh. Saul, D. Catargi, D. Philippidi și D. Fotino) s-au identificat cu viața poporului român, prin încetățenirea în cele două Principate (p. 112—113).

Elena Siupiur semnează studiul privind *Intelectualii bulgari din emigrație în România în secolul al XIX-lea* (p. 114—162) în care, de asemenea, după ce sînt înregistrate împrejurările în care s-a constituit emigrația intelectuală bulgară, îi este definită ascendența, desemnată tipologia socială și formația intelectuală, activitatea reprezentanților acesteia și a instituțiilor create pe teritoriul românesc, se formulează observația în conformitate cu care: „emigrația intelectuală din România are meritul de a fi întemeietoarea unor instituții noi

pentru cultura bulgară a secolului al XIX-lea". După eliberarea Bulgariei, în 1878, cu puţine excepţii, intelectualii bulgari se întorc în patrie, „mutînd în spaţiul naţional şi întregul sistem de instituţii pe care l-au fondat în România" (p. 162).

Pe aceleaşi coordonate se situează şi studiul Cătălinei Vătăşescu privind *Activitatea intelectuală şi culturală a albanezilor din România (1844—1912)* (p. 163—198), primul de acest gen întreprins pînă acum. Este subliniată „tradiţia unificatoare" a mediului albanez din România (p. 165), indicate şi definite mediul cultural albanez din România, centrele şi instrumentele de cultură, precum şi domeniile de activitate asupra cărora s-a concentrat activitatea culturală. *Postfaţa semnată* de E. Stănescu, care încheie volumul *(Cîteva consideraţii privind condiţiile istorice ale activităţii intelectualilor balcanici în ţările române* (p. 199—205), desprinde concluziile generale ale celor patru interesante studii : independenţa culturală pe care ţările române şi-au menţinut-o, le-au îngăduit să joace rolul de „sanctuar, refugiu al culturilor sud-est europene". Protejarea limbilor slavonă şi greacă, limbi de circulaţie în această zonă, a reprezentat contribuţia societăţii româneşti la apărarea culturilor sud-est europene de încercările de alienare înscrise în însuşi caracterul dominaţiei otomane. Triumful limbii române în biserică, administraţie şi cultură nu a înlăturat limba slavă. „Exista intenţia şi voinţa ca izbînzile culturii româneşti să fie accesibile şi popoarelor din sud-estul Europei". Limba slavă a fost păstrată multă vreme în cultura română ca mijloc de înţelegere şi colaborare culturală, dar şi politică cu acestea (p. 201—202). Spre deosebire de limba slavonă, limba greacă „era asociată de promotorii culturii româneşti cu tendinţele de înnoire, de modernizare, de deschidere din ce în ce mai accentuate, odată cu ideile umaniste" (p. 202). Sprijinirea bisericii răsăritene se situează în cuprinsul aceleiaşi tendinţe. „Politica culturală naţională, împletită cu una internaţională dă măsura condiţiilor care au format activitatea cărturarilor sud-est europeni dincolo şi dincoace de hotarele ţărilor române". Sînt concluzii importante, care probează orientarea şi utilitatea preocupărilor Institutului de studii sud-est europene, dar, totodată, şi valoarea realizărilor.

Gh. Platon

D. PRODAN, *Răscoala lui Horea,* vol. I—II. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979, 602+766 p. ; ediţie nouă, revăzută, Bucureşti, 1984, 622+774 p.

Răscoala lui Horea, această magistrală lucrare, cu care profesorul David Prodan îşi legitimează şi îşi onorează profesiunea de istoric, reprezintă finalizarea unor eforturi care au depăşit jumătate de veac, consacrate raporturilor sociale în Transilvania. Publicarea de urbarii şi cercetări parţiale asupra structurilor şi a raporturilor sociale — asupra iobăgiei, care şi-au găsit o amplă şi viguroasă expresie, mai cu seamă, în studiile privind raporturile sociale din Ţara Făgăraşului şi în monumentala operă consacrată *Iobăgiei în Transilvania în secolul al XVI-lea* (vol. I—III, 1967—1968), l-au apropiat pe autor de înţelegerea deplină a fenomenelor.

Utilizînd, cu rigoare, un uriaş material documentar, istoricul reconstituie realităţile din Transilvania în ceea ce au ele mai esenţial, rostind aprecieri şi formulînd judecăţi de inestimabilă valoare ; acestea, reliefînd frumuseţea istoriei, probează, totodată, faptul că adevărul acesteia se relevă numai în urma unui îndelungat travaliu, solicită însă şi capacitatea de a-l distinge şi a-l folosi. D. Prodan utilizează, cu egală competenţă, analiza şi sinteza. În ambele domenii ne-a dăruit opere durabile. În timp ce *Iobăgia* reprezintă o expresie a spiritului analitic al maestrului, *Supplex Libellus Valachorum* (a cărei ultimă ediţie a apărut recent) este o vie mărturie a capacităţii de sinteză. Pornind de la *Supplex,* autorul reconstituie, magistral, întreaga istorie românească din secolul al XVIII-lea pînă la revoluţia din 1848.

Răscoala lui Horea, situată în continuarea acestor preocupări, îmbinare a celor două modalităţi, este o operă de mare profunzime, care relevă întreaga gamă a posibilităţilor unui mare istoric ; un monument închinat poporului, o mărturie a forţei instructive şi educative a operei istorice de autentică valoare.

Noua ediţie, aşa cum autorul o mărturiseşte în *Prefaţă,* nu aduce fapte noi. Cercetarea altor arhive, care cuprind imensul material documentar existent (pe care autorul a întreprins-o în intervalul dintre cele două ediţii ale lucrării) a putut doar să confirme sau să îmbogăţească, cu noi detalii, faptele cunoscute. Expunerea, care situează fenomenul în contextul în care s-a desfăşurat şi-l cercetează în toate implicaţiile sale, este organizată în cuprinsul a 10 mari capitole *(Geneza, Preludiul* şi *Desfăşurarea răscoalei,*